

Teljes gőzzel – Steampunk kalauz

Doboztankönyv-fejezet

Baka L. Patrik

Steam On – A Guide to Steampunk

Abstract

The packetbook chapter deals with steampunk, one of the major subgenres of speculative fiction. The chapter focuses on the interdisciplinary, intermediate, humanistic and subculture-building aspect of steampunk. These features allow it to be a beneficial subject of teaching literature. Thus the work functions as a lesson plan; it is an elemental part of a continuously expanding literature packetbook, which discusses the subgenre of steampunk by providing hermeneutical and drama-pedagogical exercises as well as tasks which aim at improving writing skills. The packetbook chapter is based on the author's paper *Teljes gőzzel. Steampunk kalauz*, published in the journal *Partitúra*, volume 2015/1.

Keywords:

steampunk, packetbook chapter, alternate history, inter-genre network, strategies for text organization, world-building

Kulcsszavak:

steampunk, doboztankönyv-fejezet, alternatív történelem, műfajközi háló, szövegszervezési stratégiák, világépítés

Előszó

Az alábbiakban közölt *doboztankönyv-fejezet a szerző egy korábbi tanulmányában, az *Iskolakultúra* hasábjain megjelent *A szlovákiai magyar irodalomtanítás legújabb perspektívái* című szövegben vázolt irodalomoktatási reformkonstrukcióba illeszkedik, oktatási segédanyagként. Az előzménydolgozat a Szlovákiában 2015 szeptemberétől hatályos revideált oktatási program apropóján íródott, s az általa kínált lehetőségek mentén gondolja újra az irodalomoktatás mikéntjét, elsősorban a populáris irodalom olvasásnépszerűsítő felhasználhatósága felől. Előbb a Kárpát-medence magyar nyelvű, irodalomoktatásra vonatkozó tanterveit ütközteti, a kortárs irodalomtól a régebbi irodalmak felé haladó tanítási alternatívákat vázol, majd a kanonizált és kötelező olvasmányok listáját a diákok olvasói érdeklődésnek tükrében teszi újragondolandóvá. Zárásképp a legújabb irodalomtudományi eredményekkel megtámogatott, értékes populáris irodalomról értekeznek, minek révén a irodalom újra a tanulók érdeklődésének fókuszába kerülhet. Az így körvonalazott keretbe illeszkedik az itt következő *doboztankönyv-fejezet*, mely a spekulatív fikció egyik jeles alműfaját, a steampunkot helyezi boncaszatra, kitérve annak interdiszciplináris, intermedialis, szubkulturaképző és humanista jellegzetességeire, melyek révén érdekessé és érdemessé válik az irodalomoktatás számára. A munka ilyenformán óratervként, illetve egy új, folyamatosan bővülő – s az*

előzménytanulmány felhívása értelmében remélhetőleg több szakíró által is meg támogatott – irodalomtankönyv, azaz *doboztankönyv* szerves fejezeteként fogható fel, mely a magyarosan gőzvándálnak is nevezhető szubzsánert hermeneutikai, drámapedagógiai és íráskészség-fejlesztő gyakorlatokkal fűszerezve tárgyalja. A *doboztankönyv-fejezet* alapjául szolgáló tanulmány a szerző *Teljes gőzzel. Steampunk kalauz* című munkája, mely a *Partitúra* 2015/1-es számában jelent meg; jelen dolgozat – jellegéből adódóan – nem operál hivatkozási rendszerrel, szakirodalma pedig az alapjául szolgáló tanulmány által meghatározott.

Teljes gőzzel Steampunk kalauz

Ha valaki azt kéri, hogy mondjatok valami virágzásban lévő, nem feltétlenül muszáj a legközelebbi rétre, a szesziparra vagy a korrupcióra gondolnotok, mert kétségkívül virágzik a **steampunk** nevű irodalmi irányzat is. De bocsánat, ez már most képzavar, hiszen hogyan is virágozhatna az, **amit a pöfögő gőzerő, a csikorgó fogaskerekek és a feketén füstölgő, korai motorkezdemények hajtanak?** Sehogy. Az ilyesmi inkább **teljes gőzzel zakatol és tör előre**. Ám hogy ezt hogyan s miként teszi, hogy honnét is indult a steampunk története, az kétségkívül megér egy misét. Celebráljuk együtt!

Kezdjünk egy ötletbörzével!

Mit gondoltok, mit takarhat
a STEAMPUNK kifejezés?

Próbáljátok az alkotóelemek felől
megfejtetni...

Az irányzat kezdeteinek kijelöléséről lehetne vitatkozni, hiszen már **Wells, Verne és Mary Shelley művei is** magukon hordozták az ismertetőjegyeit, itt álljon azonban az első tényleges említésének dátuma.

K. W. Jeter **1978 áprilisában a *Locus* magazinnak** küldött levelében a **viktoriánus kor technológiájára építő műveik** apropóján „steampunkoknak” nevezi a Tim Powers, James P. Blaylock és az önmaga alkotta kaliforniai írótriót. Jeter ugyanebben a levelében a **fantasztikus irodalom következő nagy dobásaként** hivatkozik a formálódó irányzatra. A szerző ekkor még nem is gondolhatta, hogy a kissé erőltetett magyarsággal **gőzpunknak** vagy **gőzbetyárnak** is nevezhető mozgalom megjelenése olyan dominóeffektust idéz majd elő, mely nemcsak magát az irányzatot teszi majd meg a **spekulatív fikció egyik legtermékenyebb leágazásává**, de olyan **társadalmi szubkultúra** életre hívója is lesz, melynek divatjával a *The New York Times* is a címlapján foglalkozik majd..., ez 2008 májusában történt.

1. Szerintetek melyik Wells, Verne és Mary Shelley művekről lehet szó?
2. Miért hívjuk viktoriánus kornak az adott időszakot? Kiről nevezték el?

DE MI IS AZ A STEAMPUNK?

A viktoriánus kor gőz alapú technológiáját felpörgető, nem csak irodalmi irányzat, melyben a csikorgó fogaskerekű és a korai motorkezdemenyek az általunk ismert eszközöknél és gépeknél is extrább szerkezeteket hajtanak, akár olyanokat is, mint a Star Wars lépegetői. Az ötlet nem alaptalan, hiszen Charles Babbage az 1800-as évek elején majdnem feltalálta a gőzhajtású számítógépet, melynek továbbfejlesztése mindezt lehetővé tette volna! A fantasztikus irodalom punk irányzatai lázadnak a tradíció, a valóság és minden egyéb megkötés ellen. Fantáziájuk határtalan.

A steampunk lényegében válasz arra a kérdésre, hogy milyen lett volna a múlt, ha korábban jött volna el a jövő.

ÉS KIK AZOK A STEAMPUNKOK?

A steampunk-irányzatot imádó emberek csoportja, akik (főként egymás között) igyekeznek úgy öltözködni és viselkedni, mint kedvenc hőseik. A ruháikat a XIX. század viseletével keverik, a mobiljaikat, számítógépeiket és más kutyájukat pedig (legalább) külsőleg próbálják úgy átalakítani, hogy az a gőz- és fogaskerékű technológiát idézze. Csoporton belül nevet választanak maguknak és előtörténetet, álmutat találnak ki, a többi steampunk pedig eszerint viszonyul hozzájuk. Bevallásuk szerint így engedik szabadon fantáziájukat, kreativitásukat és így menekülnek a szürke hétköznapok elől.

Ha érdekel, nézzetek utána a magyar gőzbetyároknak is: <http://sztimpunk.blog.hu/>

A steampunk alapötlete amúgy egyáltalán nem abszurd, hiszen meghatározó művükben, A **gépezetben** **William Gibson** és **Bruce Sterling** azzal a hajszálon múló lehetőséggel játszanak el, hogy **mi lett volna, ha Charles Babbage, brit matematikus sikeresen építi meg gőzhajtású számítógépet.** A mi univerzumunkban két tervezete közül Babbage csak az elsőt (differenciálgép) tudta létrehozni, de mivel az nem működött, az úgynevezett Második Számkülönbözeti Gépezet (analitikai gép) terve már nem kapta meg az állami támogatást. És ennyin múltott, hiszen **1991-ben a Science Museum elkészítette** a szóban forgó második változatot is..., amely pedig **hibátlanul működött!** Ha tehát a brit korona nem követi el ezt az óriási, fukar-baklövést, **cirka százötven évvel korábban mehetett volna végbe az információtechnológiai forradalom,** s vélhetően mi ma éppúgy őfelsége alattvalói volnánk, mint bárki más a világon.

Ahogy napjainknak, úgy a **viktoriánus kornak** is megvoltak a maga **társadalmi problémái,** gondoljunk csak a **feketék rabszolgaságára,** a **nők díztárgy-sorsára**

vagy a **gyerekmunkára** s egyáltalán a **munkások** hártatlan **kiszípolozására**. Egyes csoportok mindig ki tudnak találni valamit, ami miatt fontosabbnak és jobbnak tudják feltüntetni magukat a többieknél. Mellettük viszont ott vannak azok is, akik észreveszik ezt a jogtalanságot. A tágabban vett **XIX. század humanistái** ilyenformán az **abolicionisták**, a **szüfrazsettek** és bizonyos értelemben a **ludditák** voltak. A **steampunk** művek számos **szereplője** az **elnyomott**, peremre szorított **néposztályokból** került ki. Jellemzi őket egyfajta **szabadságharcos**, ha úgy tetszik, **anarchista attitűd** is. Bármilyen eszközzel hajlandóak szembeszállni a kizsákmányolókkal.

I. Alkossatok hatfős csoportokat, és osszátok el a szerepeket: (őrült vagy zseni) fekete bőrű feltaláló, (iszákos) kalandor, (ügyetlen) úriember, (találékony) úrinő, (szabadságharcos) szüfrazsett, (gépromboló) munkás.

II. Válasszatok nevet, írjatok ötmondatos előtörténetet (5 perc).

III. Jelenet vázlatos leírása: Adott egy kocsmá, ahol a feltaláló pénzt gyűjt a szerkezete megépítéséhez, a kalandor a rablás lehetőségét látja benne, a szüfrazsett pedig a nők egyenjogúsításának eszközét. Az úrinő és az úriember ellenzik, mert féltik a társadalmi pozíciójukat, amit a találmány kiiktathat – a nő csak a férfi (a férje) jóváhagyásával beszélhet –, s ellenzi a munkás is, mert a gép elvehetné az állását.

IV. Minden csoportra 3-5 perc vita. Az egyik csoport tagjai jellemüknek megfelelően próbálják meggyőzni igazukról a másikat, úgy, hogy saját életük bizonyos eseményeire hivatkoznak, mint bizonyítékokra.

Hajrá!

3. Mit tudtok a ludditákról, a szüfrazsettekről és az abolicionistákról? Járjatok utána! A net használata megengedett!

4. Van valamelyik mozgalomnak mai megfelelője?

5. Soroljatok fel néhány mai diszkriminációs formát!

> Ötleteljete, hogyan lehetne tenni ezek ellen!

Noha ritkán esik meg, hogy kis családunkon túl az irodalmi irányzatok családfájával is foglalkozunk, itt erre is sor kerül. A **steampunk** a fantasztikus irodalom ellentétes pólusain elhelyezkedő **cyberpunk** és **alternatív történelem felől jön**. Előbbihez a társadalom peremterületeiről érkező karakterei kötik, akik koruk technológiájának lehetőségeivel láznak a hatalom ellen, utóbbihoz pedig az egyes történelmi korokban való elhelyezkedés, a „mi lett volna, ha?” kérdés mentén.

Számos leszármazása van azonban magának a **steampunknak is**, melyek elsőrendűen a **kortörésükben különböznek, s a lehető legelképesz-**

több módon turbózzák fel saját érájuk technológiáját. A **stonepunk** kötetekből **Frédi és Béni kőtévei** kacsintanak ránk, a **latinpunkban lézerfegyverekkel vívnak a gladiátorok**, vagy hasonlóan, mint ahogy Suzanne Collins hősei teszik *Az éhezők viadalában*, s a **candlepunkban Artúr király a kerekasztal helyett online konferencia- beszélgetéseken vesz részt a Grál lovagjaival**.

Megint ötletbörze,
de most pókháló formára,
a táblán (vagy a füzetben).

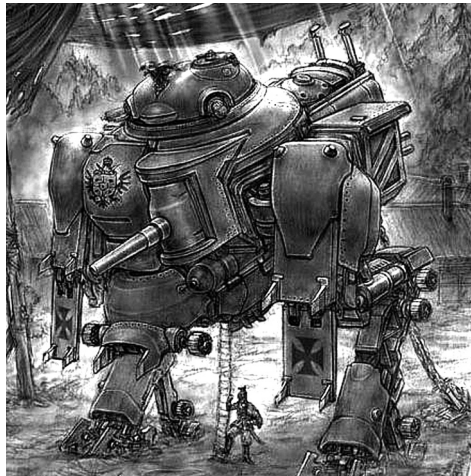
Gondolkodjatok úgy, mint
a steampunk-szerzők!...

Írjatok fel 4-5 ismert történelmi kort,
aztán egyesével menjetek ki a táblához
és pókháló alakban társítsatok hozzá
valami elképesztő, betyár változtatást,
ahogy a szövegben olvastátok...

Ha van kedvetek, járjatok utána,
van-e olyan steampunk alműfaj,
ami az állatok választott koraival
kísérletezik.

Az utóbbi évek egyik legnagyobb steampunk dobását Scott Westerfeld követte el **Leviatán-trilógiájával**, mely nemcsak annyiban újszerű, hogy **ifjúsági környezetbe ágyazza a** második világháborús eltérő kimeneteléhez képest nagyban hanyagolt **első világháborús törést**, de abban is, hogy a **szembenálló szövetségi rendszereket egy-egy fantasztikus irodalmi irányzattal azonosítja**, azok ismertetőjegyei szerint építi fel ideológiájukat és társadalmuk működését.

A Központi hatalmak – **Német Császárság, Osztrák-Magyar Monarchia** –, akiket Westerfeld **barkácsoknak** nevez, voltaképpen **steampunk hatalmak**, amelyek a **gőztechnológiával működő, legelképesztőbb szerkezeteket** vonultatják fel a műben. II. Vilmos császár-kaiser lépegetői egyaránt idézik a **Vadiúj Vadnyugatban** meg-

ismert Dr. Loveless óriás, fogaskerekes tarantuláját, és a *Csillagok háborújának* lépegetőit is.

6. A biopunk tehát a DNS megbuherálására, azaz a génebézésre épít.

> A valóságban tudtok génkezelt állatokról, növényekről?

A regény történelmi töréspontja azonban a **darwinista antant hatalmak** berkein belül keresendő: **Darwin a *Leviatán*ban** nemcsak az evolúciós elméletet alapozza meg, de az életfonalak – a mi rövidítésünkkel élve: **DNS – megismerését követően arra is rájön, miként variálhatna velük.** A darwinisták

tehát **óriási, mutáns szörnyek tömekelegét koholják**, amelyeket éppúgy önkényesen használnak fel, mint a barkácsok a pöfögő gépeket. A DNS manipulálás miatt a darwinisták **biopunk hatalmakká** lesznek.

OLVASSUNK EL KÉT SZÖVEGRÉSzt A LEVIATÁNBÓL:

„Amikor Sándor megpillantotta a lépegetőt, halkán felkiáltott. / Magasabb volt, mint az istálló, két fémlába mélyen belesüppedt a nyergelőtér talajába. Úgy festett, mintha egy darwinista szörnyeteg lapult volna a sötétben. / Ez nem gyakorlómasina volt, hanem valódi hadigépezet, egy Küklopsz gyártmányú viharjáró. Hasába ágyút építettek, füstölőház nagyságú fejről két MG-08-as géppuska nézett előre. [...] A duruzsoló gépezet hasi csapóajtaja úgy nézett ki, mint egy harapáshoz lehajoló óriási ragadozó állkapcsa.”

(15–17, 18. oldal)

„Gigászi volt – nagyobb, mint a Szent Pál-székesegyház, hosszabb, mint az óceánjáró Orion csatahajó, amelyet előző héten a Temzén látott. A csillogó henger zeppelinre hajazott, de oldalán csillogók mozgása pulzált, és körülötte szimbióta denevérek és madarak rajzottak. [...] A *Leviatán* testét egy bálna életfonalaiból alkották meg, de terveibe több száz másik fajt is beleszőttek, megszámlálhatatlan teremtmény kapcsolódott össze benne, akár egy stopperóra fogaskerekei. Koholt madarak rajai nyüzsgöttek körülötte – felderítők, harcosok, élelmet gyűjtő ragadozók. Deryn futárgyíkokat és más fajzatokat látott a bőrén futkosni. [...] A *Leviatán* nem egyetlen szörny volt, hanem örökké változó egyensúlyú, kiterjedt életszövedék.”

7. Hogyan viszonyul egymáshoz a két szöveg? Találtak valami kapcsolódást?

8. Mit fejezhet ki azzal a szöveg, hogy a másik oldal szerkezetéhez / lényeihez viszonyítva írja le a sajátjait?

A trilógiában tehát **nemcsak két politikai oldal, de egyszerre két irodalmi irányzat vívja háborúját**. Hús és fém, ha úgy tetszik, az **élő és az élettelen**.

A történet fő kérdése azonban nem az lesz, hogy ki és miként bírja eltiporni a másikat – hiszen az élet mindenkor előnyt kell élvezzen az élettelenhez képest –, de sokkal inkább az, hogy **két, egymástól eltérő ideológia** – ami nem is annyira eltérő, hiszen szövegszinten csak a másik viszonylatában képes jellemezni önmagát – **megtanulhat-e egymás mellett élni**,

ÚTMUTATÓ A FEJEZETHEZ

I. Robbanás: Írjuk fel a tábla közepére a „**STEAM PUNK**” kifejezést, és nyissuk meg az ötletbörzét. A diákok angoltudásából kifolyólag a **steam** alkotóelem hamar **gőzzé** válik majd, míg a **punk** feltételezhetően **zenei kontextus**ban nyer felfejtést. A punk irányzat magában hordozza a **lázadást**, a **korábbi keretek elvetését**. A fantasztikus **irodalom punk irányzatai** is ezt teszik: **láznak a tradíció, a valóság és minden egyéb megkötés ellen**. **Fantáziájuk nem ismer határt**, legyen szó virtuális világokról, biológiai génebézsetről vagy épp a **gőz alapú technológia kiterjesztéséről**. A **steampunk** a legutóbbit jelöli.

1. Kérdés: Wells esetében a **Világok harca**, mely klasszikus példája az idegenek Föld elleni offenzívájának, **Verne Utazás a Holdba** című alkotásában egy űrutazásról olvashatunk, melyben a szerző felpörgette korának technológiai vívmányait, **Mary Shelley** esetében pedig a **Frankenstein** említhető, melyben a névadó feltaláló innovációi és a természetes elektromosság révén életre sikerül hívni a holtakat.

2. Kérdés: A viktoriánus kor **Viktória brit királynőről** (1819-1901) kapta a nevét, kinek hosszú regnálása az angolok szemében voltaképpen egybeolvadt a korrallal. A steampunk-regények közege is jórészt a brit viktoriánus koré.

3. Kérdés: **Abolicionisták = fekete rabszolgák kimenekítői** az USA rabszolgatartó, déli államaiból a szabad északiakba; **szüfrazsettek = a női egyenjogúság harcosai** a viktoriánus korban; **ludditák = gépromboló munkások**, akik a gépekben megélhetésük tönkretevoit látták.

4. Kérdés: A **szüfrazsettek** mai megfelelőiként tekinthetünk a **feministákra**.

5. Kérdés: Pl. **rasszizmus, sovinizmus, antiszemizmus, xenofóbia, homofóbia** stb.

II. Robbanás(sorozat): Pl. **stonepunk = kőkor**, **bronzepunk = ókor**, antik civilizációk, **middlepunk = középkor**, **clockpunk = reneszánsz**, Da Vinci fogaskerekes technológiája, **piratepunk = kalózkodáshoz kötődő**, **teslapunk = elektromosság**, a név Nicola Teslára utal, **dieselpunk = gázolaj-alapú technológia**, jórészt a két világháború között, **atompunk = hidegháború**, atomenergia, **spacepunk = űrutazás**, akár már a jövő, **surprisepunk = bármely kor hirtelen történt**, **meglepetésszerű felfedezése**, pl. a neandervölgyiek a tűz helyett az elektromosságot találják fel.

6. Kérdés: Pl. **magtalanított mandarin** vagy **dinnye**, **libagénekkel „ellátott” kacs**, hogy nagyobbra nőjön.

7. Kérdés: A **barkácsok masinériáit a darwinisták koholmányaihoz viszonyítja**, azok tulajdonságaival ragadja meg, **s ugyanezt teszi fordítva is**.

8. Kérdés: Az ellentétek nem is tényleges ellentétek, de egymás kiegészítői, hisz csak egymás felől tudják megragadni azt is, amit önmaguk képviselnek. A **másik viszonylatában van csak értelme saját ideológiájuknak**.

képes lehet-e közös erővel szembeszállni az élet kihívásaival? Ez a kérdés pedig a mából nézve is rendkívül tanulságosnak, telítettnek tetszik. Idővel minden elnyomáson alapuló ideológia beleomlott önnön korlátaiba. A tolerancia azonban éppen arról ismert, hogy határátkelőket nyit a határokon, pöfögjenek bár az egyik oldalon gőzmeghajtású lépegetők, a másikon pedig hurukkoló, zeppelein-bálnák, mint a Leviatán... Jó olvasást!

Irodalom

- Baka L. Patrik (2015): Teljes gözzel. Steampunk kalauz. *Partitúra*, 2015/1, 57–91. p.
- Blaylock, James P. (1984): *Digging Leviathan*. New York: Ace Books.
- Blaylock, James P. (1986): *Homunculus*. New York: Ace Books.
- Blaylock, James P. (1992): *Lord Kelvin's Machine*. Sauk City: Arkham House.
- Booker, M. Keith – Thomas, Anne-Marie (2009): *The Science Fiction Handbook*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Bould, Mark (2008): Cyberpunk. In *Companion to Science Fiction*. Szerk. David Seed. London: Blackwell Publishing.
- Butler, Andrew M. (2000): *Cyberpunk*. Harpenden: Pocket Essentials.
- Cavallaro, Dani (2000): *Cyberpunk & Cyberculture: Science Fiction and the Work of William Gibson*. London: Athlone Press.
- Collins, Suzanne (2009): *Az éhezők viadala*. Ford. Totth Benedek. Budapest: Agave Könyvek.
- Collins, Suzanne (2010): *Futótűz*. Ford. Totth Benedek. Budapest: Agave Könyvek.
- Collins, Suzanne (2011): *A kiválasztott*. Ford. Totth Benedek. Budapest: Agave Könyvek.
- Creekmur, Corey (2014): Comics. In *The Oxford Handbook to Science Fiction*. Szerk. Rob Latham. Oxford: Oxford University Press.

- D'Amassa, Don (2005): *Encyclopedia of Science Fiction. The Essential Guide to the Lives and Works of Science Fiction Writers*. New York: Facts On File.
- Dr. Grimm – Saint John, Barbe (2011): *1000 Steampunk Creations: Neo-Victorian Fashion, Gear, and Art*. London: Quarry Books.
- Foster, Thomas (2014): Cyberculture. In *The Oxford Handbook to Science Fiction*. Szerk. Rob Latham. Oxford: Oxford University Press.
- Gibson, William – Sterling, Bruce (2005): *A gépezet*. Ford. Juhász Viktor. Budapest: Galaktika Fantasztikus Könyvek – Nagual Publishing.
- Gross, Cory (2007): Varieties of Steampunk Experience. *Steampunk Magazine*, 1. sz., 2007. március 1., 60–63. p.
- Guffey, Elizabeth – Lemay, Kate C. (2014): Retrofuturism and Steampunk. In *The Oxford Handbook to Science Fiction*. Szerk. Rob Latham. Oxford: Oxford University Press.
- Gyuris Norbert (2007): Metafikció, történelem és identitás a steampunk regényben. Alasdair Gray: *Poor Things*. In *Idegen univerzumok. Tanulmányok a fantasztikus irodalomról, a science fictionról és a cyberpunkról*. Szerk. H. Nagy Péter. Dunaszerdahely: Lilium Aurum (Parazita könyvek 1), 207–243. p.
- H. Nagy Péter (2009): Imaginárium IX. SF: A képzelet mesterei. *Opus*, 2009/2.
- H. Nagy Péter (2012): A sokvilág-elmélet filmes alkalmazásai. *Opus*, 2012/6.
- H. Nagy Péter (2015a): A negyedik. Kiegészítés Németh Zoltán *A posztmodern magyar irodalom hármas stratégiája* című könyvéhez. *Opus*, 2015/1, 76–87. p.
- H. Nagy Péter (2015b): Charles Darwin, a populáris hős. *Új Szó*, 2015. február 7., 20. p.
- Hills, Matt (2009): Time, possible worlds, and counterfactuals. In *The Routledge Companion to Science Fiction*. Szerk. Mark Bould – Andrew M. Butler – Adam Roberts – Sherryl Vint. London és New York: Routledge.
- Hubble, Nick – Mousoutzanis, Aris szerk. (2013): *The Science Fiction Handbook*. London: Bloomsbury.
- James, Edward – Mendlesohn, Farah szerk. (2009): *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jeter, K. W. (1990): Morlockok éjszakája. In H. G. Wells – Egon Friedell – K. W. Jeter: *Utazások az időgéppel*. Ford. Koncz Éva, Ruzitska Mária, Morvay Nagy Péter. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó.
- Julier Ferenc (1933): *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.
- Keserő József – H. Nagy Péter szerk. (2011): *Kontrafaktumok*. Komárom: Selye János Egyetem.
- Luckhurst, Roger (2005): *Science Fiction*. Cambridge: Polity Press.
- Olalquiaga, Celeste (1998): *The Artificial Kingdom: A Treasury of the Kitsch Experience*. New York: Pantheon Books.
- Powers, Tim (2001–2002): *Anubisz kapui I-II*. Budapest: Valhalla Páholy.
- Roberts, Adam (2000): *Science Fiction (New Critical idiom)*. London és New York: Routledge.
- Roberts, Adam (2007): *The History of Science Fiction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rosenfeld, Gavriel D. (2007): Miért a kérdés, hogy „mi lett volna, ha ...?” Elmékedések az alternatív történetírás szerepéről. Ford. Szélpál Livia. *AETAS*, 2007/1.
- Sánta Szilárd (2012): *Mesterséges horizontok. Bevezetés a kortárs sci-fi olvasásába*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum (Parazita könyvek 7).

- Seed, David (2011): *Science Fiction. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Stockwell, Peter J. (2000): *The Poetics of Science Fiction*. New York: Longman.
- Stoddard, William H. (2002): *GURPS Steampunk*. Austin: Steve Jackson Games.
- Szélpál Livia (2007): A történelem jövője: bevezetés egy nem hagyományos történetírás (un-conventional history) elméletébe. *AETAS*, 2007/1, 145–146. p.
- VanderMeer, Jeff – Chambers, S. J. (2011): *The Steampunk Bible. An Illustrated Guide to the World of Imaginary Airships, Corsets and Goggles, Mad Scientists, and Strange Literature*. New York: Abrams Image.
- Wells, H. G. (1990): Az időgép. In H. G. Wells – Egon Friedell – K. W. Jeter: *Utazások az időgéppel*. Ford. Koncz Éva, Ruzitska Mária, Morvay Nagy Péter. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó.
- Westerfeld, Scott (2009): *Leviatán*. Ford. Kleinheincz Csilla. Budapest: Ad Astra.
- Westerfeld, Scott (2010): *Behemót*. Ford. Kleinheincz Csilla. Budapest: Ad Astra.
- Westerfeld, Scott (2014): *Góliát*. Ford. Kleinheincz Csilla. Budapest: Ciceró.
- Westfahl, Gary (2008): Hard Science Fiction. In *Companion to Science Fiction*. Szerk. David Seed. London: Blackwell Publishing.
- Wolfe, Gary K. (2014): Literary Movements. In *The Oxford Handbook to Science Fiction*. Szerk. Rob Latham. Oxford: Oxford University Press.
- Wright, Peter (2009): Film and television, 1960–1980. In *The Routledge Companion to Science Fiction*. Szerk. Mark Bould – Andrew M. Butler – Adam Roberts – Sherryl Vint. London és New York: Routledge.